

Universitat de Lleida

GUIA DOCENT
**ESTRATÈGIES DIDÀCTIQUES
PER A L'EDUCACIÓ INCLUSIVA**

Coordinació: VALLS GABERNET, MARIA JOSEP

Any acadèmic 2023-24

Informació general de l'assignatura

Denominació	ESTRATÈGIES DIDÀCTIQUES PER A L'EDUCACIÓ INCLUSIVA			
Codi	100704			
Semestre d'impartició	1R Q(SEMESTRE) AVALUACIÓ CONTINUADA			
Caràcter	Grau/Màster	Curs	Caràcter	Modalitat
	Doble titulació: Grau en Educació Infantil i Grau en Educació Primària	3	TRONCAL/BÀSICA	Presencial
	Grau en Educació Infantil	3	TRONCAL/BÀSICA	Presencial
Nombre de crèdits assignatura (ECTS)	10			
Tipus d'activitat, crèdits i grups	Tipus d'activitat	PRAULA		TEORIA
	Nombre de crèdits	3		7
	Nombre de grups	3		3
Coordinació	VALLS GABERNET, MARIA JOSEP			
Departament/s	CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ			
Informació important sobre tractament de dades	Consulteu aquest enllaç per a més informació.			
Idioma/es d'impartició	Català			
Distribució de crèdits	MATÈRIA de 10 crèdits. 6 crèdits DOE. 4 crèdits PEE			

Professor/a (s/es)	Adreça electrònica professor/a (s/es)	Crèdits impartits pel professorat	Horari de tutoria/lloc
AGULLO MORERA, MA JESUS C.	mariajesus.agullo@udl.cat	4	
ALAMINOS FERNANDEZ, FRANCISCO ANTONIO	francisco.alaminos@udl.cat	6	
GARZÓN MORROS, ROSA MARIA	rosa.garzon@udl.cat	8	
SOLSONA BADIA, JORDINA	jordinasolsonabadia@gmail.com	6	
VALLS GABERNET, MARIA JOSEP	pepa.valls@udl.cat	6	

Objectius acadèmics de l'assignatura

- Demostrar un nivell de coneixement i de comprensió de les idees relacionades amb l'educació entesa des d'un enfocament inclusiu.
- Transferir els coneixements adquirits en la primera part de la matèria (Dificultats d'aprenentatge i trastorns del desenvolupament I) al disseny d'intervencions didàctiques des d'un enfocament inclusiu.
- Transferir els coneixements adquirits en la primera part de la matèria (Dificultats d'aprenentatge i trastorns del desenvolupament I) a la identificació de dificultats d'aprenentatge i trastorns del desenvolupament.
- Establir reflexions argumentades sobre les responsabilitats socials i ètiques relacionades amb l'educació inclusiva, respectant en tot moment els drets fonamentals i d'igualtat entre homes i dones, els Drets Humans i els principis d'accessibilitat universal de les persones amb discapacitat, així com els valors propis de la cultura de pau i de valors democràtics.
- Comunicar els coneixements obtinguts sobre l'educació inclusiva, així com el marc conceptual en el qual es basen els experts de forma clara i sense ambigüitats.
- Dissenyar estratègies organitzatives i didàctiques per a la intervenció educativa en contextos heterogenis que promoguin la inclusió de tot l'alumnat.
- Conèixer la teoria Ecològica de sistemes de Bronfenbrenner.
- Conèixer els usuaris, objectius, professionals i atencions específiques dels serveis i organismes que atenen als col·lectius d'infants amb dificultats d'aprenentatge i trastorns del desenvolupament.

Competències

CE3 Dissenyar i regular espais d'aprenentatge en contextos de diversitat que atenguin a les singulars necessitats educatives dels estudiants, a la igualtat de gènere, a l'equitat i al respecte als drets humans

CG6 Reflexionar, actuar i resoldre situacions problemàtiques de l'àmbit educatiu. detectar situacions que requereixin intervenció específica pròpia o d'altres professionals. Saber derivar.

CG1 Correcció en la comunicació oral i escrita.

CG3 Domini de les Tecnologies de la Informació i de la Comunicació

Continguts fonamentals de l'assignatura

DOE

- Currículum i educació inclusiva
- DECRET 150/2017, de 17 d'octubre, de l'atenció educativa a l'alumnat en el marc d'un sistema educatiu inclusiu.
- Disseny universal de l'aprenentatge
- Ensenyament Multinivell
- Aprenentatge per projectes
- Ambients, racons, contextos, tallers
- Ambients, principis pedagògics
- Ambients, disseny
- Caixes d'aprenentatge
- Instal·lacions artístiques
- Acompanyament
- Avaluació/Documentació
- Materials
- Adaptacions curriculars

PEE

- Educació emocional
- Teoria ecològica
- Xarxes externes
- Mesures universals, addicionals i intensives

Eixos metodològics de l'assignatura

- Exposició de la professora.
- Prototips de dissenys metodològics
- Exposicions dels alumnes.
- Estudi de casos.
- Anàlisi de vídeos.
- Debats i reflexions en gran i petit grup.
- Lectures i anàlisis de documents.
- Recerca d'informació.
- Elaboració de treballs i síntesi.
- Tutories individuals i grupals.

Pla de desenvolupament de l'assignatura

GRUP GESTIONS CREATIVES (MATÍ)

ÀREA: DIDÀCTICA I ORGANITZACIÓ ESCOLAR

PROFESSOR QUE IMPARTEIX LA MATÈRIA: PEPA VALLS

En les sessions **es** desenvoluparan continguts relacionats amb el coneixement, comprensió i anàlisi d'estratègies didàctiques i organitzatives que permeten diversificar la planificació educativa per tal de poder donar resposta a tots els infants i **es** tutoritzarà el disseny d'un projecte curricular que permeti donar resposta educativa a tots els infants de l'aula. Es facilitarà el coneixement, la comprensió i l'anàlisi de diferents projectes i teories amb la finalitat de desenvolupar un argumentari que permeti justificar pedagògicament el projecte que es dissenyarà.

DECRET D'EDUCACIÓ INCLUSIVA
ENSENYAMENT MULTINIVELL (IM)
ENSENYAMENT MULTINIVELL (NCC)
APRENTATGE PER PROJECTES
APRENTATGE PER PROJECTES I APS
RACONS, CONTEXTOS, TALLERS I AMBIENTS
AMBIENTS PREPARATS, EXEMPLES
AMBIENTS PREPARATS. PRINCIPIS
AMBIENTS PREPARATS. DISSENY
INSTAL·LACIONS ARTÍSTIQUES
ACOMPANYAMENT
MATERIALS
AVALUACIÓ
ADAPTACIONS CURRICULARS INDIVIDUALITZADES

A l'apartat de RECURSOS del campus virtual hi trobareu una carpeta per cada bloc de contingut amb el material utilitzat a classe i les lectures complementàries. ***Tota la informació continguda a les carpetes (lectures, esquemes, powers,....) són continguts avaluables. Aquest material té l'objectiu de poder argumentar el i defensar el projecte pedagògic dissenyat***

ÀREA: PSICOLOGIA EVOLUTIVA I DE L'EDUCACIÓ

PROFESSORA QUE IMPARTEIX LA MATÈRIA: A DETERMINAR

GRUP: INFANTIL ESTANDARD (TARDA)

ÀREA: DIDÀCTICA I ORGANITZACIÓ ESCOLAR

PROFESSOR QUE IMPARTEIX LA MATÈRIA: A DETERMINAR

En les sessions **es** desenvoluparan continguts relacionats amb el coneixement, comprensió i anàlisi d'estratègies didàctiques i organitzatives que permeten diversificar la planificació educativa per tal de poder donar resposta a tots els infants i **es** tutoritzarà el disseny d'un projecte curricular que permeti donar resposta educativa a tots els infants de l'aula. Es facilitarà el coneixement, la comprensió i l'anàlisi de diferents projectes i teories amb la finalitat de desenvolupar un argumentari que permeti justificar pedagògicament el projecte que es dissenyarà.

DECRET D'EDUCACIÓ INCLUSIVA
ENSENYAMENT MULTINIVELL (IM)
ENSENYAMENT MULTINIVELL (NCC)
APRENENTATGE PER PROJECTES
APRENENTATGE PER PROJECTES I APS
RACONS, CONTEXTOS, TALLERS I AMBIENTS
AMBIENTS PREPARATS, EXEMPLES
AMBIENTS PREPARATS. PRINCIPIS
AMBIENTS PREPARATS. DISSENY
INSTAL·LACIONS ARTÍSTIQUES
ACOMPANYAMENT
MATERIALS
AVALUACIÓ
ADAPTACIONS CURRICULARS INDIVIDUALITZADES

A l'apartat de RECURSOS del campus virtual hi trobareu una carpeta per cada bloc de contingut amb el material utilitzat a classe i les lectures complementàries. **Tota la informació continguda a les carpetes (lectures, esquemes, powers,....) són continguts avaluables. Aquest material té l'objectiu de poder argumentar el i defensar el projecte pedagògic dissenyat**

ÀREA: PSICOLOGIA EVOLUTIVA I DE L'EDUCACIÓ

PROFESSORA QUE IMPARTEIX LA MATÈRIA: MARIA JESUS AGULLÓ

1	PRESENTACIÓ BLOC II: INTERVENCIÓ PSICOLOGICA	Ser capaç de treballar la intervenció Psicològica des de d'un enfocament Ecològic Conèixer els objectius, funcions i atencions específiques de les xarxes i organismes que atenen als col·lectius d'infants amb deficiències i/o dificultats d'aprenentatge.	Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica	Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica Resolució de problemes Reflexió sistemàtica
---	---	---	---	---

2	INTERVENCIÓ PSICOLOGICA	<p>Ser capaç de treballar la intervenció Psicològica des d'un enfocament Ecològic Conèixer els objectius, funcions i atencions específiques de les xarxes i organismes que atenen als col·lectius d'infants amb deficiències i/o dificultats d'aprenentatge.</p>	<p>Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica Resolució de problemes Reflexió sistemàtica</p>
3	INTERVENCIÓ PSICOLOGICA	<p>Ser capaç de treballar la intervenció Psicològica des de d'un enfocament Ecològic Conèixer els objectius, funcions i atencions específiques de les xarxes i organismes que atenen als col·lectius d'infants amb deficiències i/o dificultats d'aprenentatge.</p>	<p>Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica Resolució de problemes Reflexió sistemàtica</p>

4	INTERVENCIÓ PSICOLOGICA	<p>Ser capaç de treballar la intervenció Psicològica des de d'un enfocament Ecològic Conèixer els objectius, funcions i atencions específiques de les xarxes i organismes que atenen als col·lectius d'infants amb deficiències i/o dificultats d'aprenentatge.</p>	<p>Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica Resolució de problemes Reflexió sistemàtica</p>
5	INTERVENCIÓ PSICOLOGICA	<p>Ser capaç de treballar la intervenció Psicològica des d'un enfocament Ecològic Conèixer els objectius, funcions i atencions específiques de les xarxes i organismes que atenen als col·lectius d'infants amb deficiències i/o dificultats d'aprenentatge.</p>	<p>Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica Resolució de problemes Reflexió sistemàtica</p>

6	INTERVENCIÓ PSICOLOGICA	<p>Ser capaç de treballar la intervenció Psicològica des de d'un enfocament Ecològic</p> <p>Conèixer els objectius, funcions i atencions específiques de les xarxes i organismes que atenen als col·lectius d'infants amb deficiències i/o dificultats d'aprenentatge.</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p> <p>Resolució de problemes</p> <p>Reflexió sistemàtica</p>
---	-------------------------	--	--	--

GRUP DOBLE TITULACIÓ (INFANTIL I PRIMÀRIA)

ÀREA: DIDÀCTICA I ORGANITZACIÓ ESCOLAR

PROFESSOR QUE IMPARTEIX LA MATÈRIA: PACO ALAMINOS

	MODALITAT (P/NP)	OBJECTIUS	TASQUES PROFESSOR/A	TASQUES ALUMNES
SETMANES				
1 SESSIÓ :	PRESENTACIÓ MATÈRIA			

SETMANES	MODALITAT (P/NP)	OBJECTIUS	TASQUES PROFESSOR/A	TASQUES ALUMNES
2:	INTERVENCIÓ DIDÀCTICA	Dissenyar intervencions didàctiques des d'un enfocament inclusiu Establir reflexions argumentades Comunicar les conclusions i coneixements sobre educació inclusiva, així com el marc conceptual en el qual es basen, de forma clara i sense ambigüitats.	Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica	Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica Resolució de problemes Reflexió sistemàtica
3:	INTERVENCIÓ DIDÀCTICA	Dissenyar intervencions didàctiques des d'un enfocament inclusiu Establir reflexions argumentades Comunicar les conclusions i coneixements sobre educació inclusiva, així com el marc conceptual en el qual es basen, de forma clara i sense ambigüitats.	Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica	Presentació de casos Relació teoria-pràctica Argumentació teòrica Resolució de problemes Reflexió sistemàtica

SETMANES	MODALITAT (P/NP)	OBJECTIUS	TASQUES PROFESSOR/A	TASQUES ALUMNES
4:	INTERVENCIÓ DIDÀCTICA	<p>Dissenyar intervencions didàctiques des d'un enfocament inclusiu</p> <p>Establir reflexions argumentades</p> <p>Comunicar les conclusions i coneixements sobre educació inclusiva, així com el marc conceptual en el qual es basen, de forma clara i sense ambigüitats.</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p> <p>Resolució de problemes</p> <p>Reflexió sistemàtica</p>
5:	INTERVENCIÓ DIDÀCTICA	<p>Dissenyar intervencions didàctiques des d'un enfocament inclusiu</p> <p>Establir reflexions argumentades</p> <p>Comunicar les conclusions i coneixements sobre educació inclusiva, així com el marc conceptual en el qual es basen, de forma clara i sense ambigüitats.</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p> <p>Resolució de problemes</p> <p>Reflexió sistemàtica</p>

SETMANES	MODALITAT (P/NP)	OBJECTIUS	TASQUES PROFESSOR/A	TASQUES ALUMNES
6:	INTERVENCIÓ DIDÀCTICA	<p>Dissenyar intervencions didàctiques des d'un enfocament inclusiu</p> <p>Establir reflexions argumentades</p> <p>Comunicar les conclusions i coneixements sobre educació inclusiva, així com el marc conceptual en el qual es basen, de forma clara i sense ambigüitats.</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p> <p>Resolució de problemes</p> <p>Reflexió sistemàtica</p>
7:	INTERVENCIÓ DIDÀCTICA	<p>Dissenyar intervencions didàctiques des d'un enfocament inclusiu</p> <p>Establir reflexions argumentades</p> <p>Comunicar les conclusions i coneixements sobre educació inclusiva, així com el marc conceptual en el qual es basen, de forma clara i sense ambigüitats.</p>	<p>Presentació de casss</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p> <p>Resolució de problemes</p> <p>Reflexió sistemàtica</p>

SETMANES	MODALITAT (P/NP)	OBJECTIUS	TASQUES PROFESSOR/A	TASQUES ALUMNES
8:	INTERVENCIÓ DIDÀCTICA	<p>Dissenyar intervencions didàctiques des d'un enfocament inclusiu</p> <p>Establir reflexions argumentades</p> <p>Comunicar les conclusions i coneixements sobre educació inclusiva, així com el marc conceptual en el qual es basen, de forma clara i sense ambigüitats.</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p> <p>Resolució de problemes</p> <p>Reflexió sistemàtica</p>
9:	INTERVENCIÓ DIDÀCTICA	<p>Dissenyar intervencions didàctiques des d'un enfocament inclusiu</p> <p>Establir reflexions argumentades</p> <p>Comunicar les conclusions i coneixements sobre educació inclusiva, així com el marc conceptual en el qual es basen, de forma clara i sense ambigüitats.</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p> <p>Resolució de problemes</p> <p>Reflexió sistemàtica</p>

SETMANES	MODALITAT (P/NP)	OBJECTIUS	TASQUES PROFESSOR/A	TASQUES ALUMNES
10:	INTERVENCIÓ DIDÀCTICA	<p>Dissenyar intervencions didàctiques des d'un enfocament inclusiu</p> <p>Establir reflexions argumentades</p> <p>Comunicar les conclusions i coneixements sobre educació inclusiva, així com el marc conceptual en el qual es basen, de forma clara i sense ambigüitats.</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p> <p>Resolució de problemes</p> <p>Reflexió sistemàtica</p>
11:	INTERVENCIÓ DIDÀCTICA	<p>Dissenyar intervencions didàctiques des d'un enfocament inclusiu</p> <p>Establir reflexions argumentades</p> <p>Comunicar les conclusions i coneixements sobre educació inclusiva, així com el marc conceptual en el qual es basen, de forma clara i sense ambigüitats.</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p> <p>Resolució de problemes</p> <p>Reflexió sistemàtica</p>

SETMANES	MODALITAT (P/NP)	OBJECTIUS	TASQUES PROFESSOR/A	TASQUES ALUMNES
12:	INTERVENCIÓ DIDÀCTICA	<p>Dissenyar intervencions didàctiques des d'un enfocament inclusiu</p> <p>Establir reflexions argumentades</p> <p>Comunicar les conclusions i coneixements sobre educació inclusiva, així com el marc conceptual en el qual es basen, de forma clara i sense ambigüitats.</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p>	<p>Presentació de casos</p> <p>Relació teoria-pràctica</p> <p>Argumentació teòrica</p> <p>Resolució de problemes</p> <p>Reflexió sistemàtica</p>

ÀREEA: PSICOLOGIA EVOLUTIVA I DE L'EDUCACIÓ

PROFESSOR QUE IMPARTEIX LA MATÈRIA: A DETERMINAR

Sistema d'avaluació

BLOC 1: PROVA ESCRITA -45%

- Activitat d'avaluació 1: EXAMEN DOE-30%
- Activitat d'avaluació 2: EXAMEN PEE- 15%

BLOC 2: TREBALL GRUPAL DOE - 30%

infantil (matí i tarda)

- Activitat d'avaluació 1: TREBALL GRUPAL 30%

doble titulació (infantil y primària)

- Activitat d'avaluació 1: TREBALL GRUPAL DOE - 20%
- Activitat d'avaluació 2: PRÀCTIQUES INDIVIDUALS - 10%

BLOC 3: TREBALL GRUPAL PEE- 25%

- Activitat d'avaluació 1: TREBALL GRUPAL PEE: 20%
- Activitat d'avaluació 2: PRESENTACIÓ TREBALL PEE: 5%

REQUISITS

- Per poder aprovar la matèria, totes les activitats d'avaluació que valen un 30% o més han de superar-se amb una nota igual o superior a 5. En aquests casos, les activitats d'avaluació estan lligades a una recuperació
- Si aquestes activitats d'avaluació s'han de recuperar, la nota màxima que es pot treure és un 5.
- L'avaluació d'aquesta matèria inclourà les mesures de suport facilitades des de la UdLxT othom per a estudiants amb NESE.

AVALUACIÓ ALTERNATIVA

En el cas que hi hagi estudiants que demanin Avaluació Alternativa (de manera formal a través de secretaria), aquesta consistirà en un exàmen final de les dues àrees de DOE i PEE (60%) juntament a la realització d'un treball individual (40%).

Bibliografia i recursos d'informació

BIBLIOGRAFIA RECOMANADA

Bronfenbrenner U. (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Bassedas, E. (2003). L'Assessorament Psicopedagògic: una visió històrica. Els EAP. *Revista Catalana de Pedagogia*, 2, 369-384

Derksen, T. (2010). [The Influence of Ecological Theory in Child and Youth Care: A Review of the Literature](#). *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 1 (3/4), 326-339.

Gifré, M. i Esteban, M. (2012). Consideraciones educativas de la perspectiva ecológica de Urie Bronfenbrenner. *Contextos educativos*, 15, 79-92.

Gómez, M. i Ferron, S. (2009). *Te deso la vida*. Madrid: Cultiva Comunicacion SL.

Linares, E., Vilariño, C., Villas, M., Menéndez, S. i López, M. J. (2002). El modelo ecológico de Bronfenbrenner como marco teórico de la Psicooncología. *Anales de Psicología*, 18 (1), 45-59.

Moreno, C. (2010). ¡Saquen el libro de texto! Resistencia, obstáculos y alternativas en la formación de los docentes para el cambio educativo. *Revista de Educación*, 352, 583-597.

Viñas, J. (2010). Reflexions i propostes d'intervenció psicopedagògica en un marc de serveis educatius de zona a Catalunya. *Àmbits de psicopedagogia*, 29, 32-39.

Puigdemívol, I., Petreñas, C., Siles, B. & Jardí, A. (eds.). (2019). *Estrategias de apoyo en la escuela inclusiva: una visión interactiva y comunitaria*. Barcelona: Graó Editorial

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA

Ainscow, M. (1995) *Necesidades especiales en el aula. Guía para la formación del profesorado*. Madrid: Unesco-Narcea.

Arnaiz, P.; D Haro, R. (1997). *10 años de integración en España: análisis de la realidad y perspectivas de futuro*. Actas de la XXII Reunión Científica Anual de A.E.D.E.S. Murcia: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia.

Bassedas, E., Bonals, J., Gener, M., Grau, R. Huguet, T. Lledó, R. et al (2000). *L'assessorament psicopedagògic a Catalunya. Trajectòria dels equips d'assessorament psicopedagògic*. Barcelona: Graó.

Bassedas, E., Huguet, T. i Solé, I. (2007). *Aprender i ensenyar a l'educació infantil*. Barcelona: Graó.

Bolívar, A. (1999): *Cómo mejorar los centros educativos*. Madrid: Síntesis.

Bonet, C. (2004). Experiència d'integració d'un nen cec a P3. *Perspectiva Escolar*, 285, 64- 68.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge: [Harvard University Press](#).

Bueno, M. (1999). *Niños y niñas con baja visión. Recomendaciones para la familia y la escuela*. Màlaga. Aljibe.

Cristóbal, C. Fornós, A., Giné, C. Mas, J. i Pegenaute, F. (2010). *La atención temprana. Un compromiso con la infancia y su familia*. Barcelona: UOC.

Del Campo, M.E., Palomares, L. i Arias, T. (1997) *Casos prácticos de dificultades de aprendizaje y necesidades educativas especiales*. Madrid: Ramón Areces.

Del Río, P. i Álvarez, A. (1985). *La influencia del entorno en la educación: la aportación de los modelos ecológicos*. *Infancia y Aprendizaje*, 29, 3-32.

Domènech, J. (2010). *Elogi de l'educació lenta*. Barcelona: Graó.

Esteva, M. (2010). *Geografías del desarrollo humano. Una aproximación a la psicología cultural*. Barcelona: Aresta.

Frigerio, G. (2004): La complejidad de educar. *Novedades Educativas*, 168, 4-7.

- Generalitat de Catalunya (2010). *Recull de procediments d'atenció directa per als centres de desenvolupament infantil i atenció precoç (CDIAP)*. Barcelona: Departament d'Acció Social i Ciutadania.
- Gimeno, J. (2005). Diversos però no desiguals. *Suports*, 9 (1), 23-32.
- Guasch, M. i Ponce, C. (2002). *¿Qué significa intervenir educativamente en desadaptación social?* Barcelona: Cuadernos de Pedagogía.
- Illán, N. (1996). *Didáctica y organización en Educación Especial*. Málaga: Aljibe.
- López, M. ; Pérez, A.; Santos. M.A. (2003). *Conversando con Maturana de Educación*. Màlaga: Aljibe.
- López; I., Ridao, P. i Ramírez, J. (2004). Las familias y las escuelas: una reflexión acerca de entornos educativos compartidos. *Revista de Educación*, 334, 143-163.
- Luque, D. J. i Romero, J. F. (2002). *Trastornos del desarrollo y adaptación curricular*. Málaga: Aljibe.
- Masson. E (1992). Escala Leonhardt de desenvolupament per a nens cecs de 0-2 anys. Barcelona: ONCE.
- Morin, E. (1990). *Introducción al Pensamiento Complejo*. Barcelona: Gedisa.
- Morin, E. (1999). *La Cabeza Bien Puesta*. Buenos Aires: Nueva Visión.
- Morin, E. (1999). *Los Siete Saberes Necesarios Para la Educación del Futuro*. Paris: UNESCO
- Shaffer, D. i Kipp, K. *Psicología del desarrollo. Infancia y adolescencia*. Mexico: Thomson.
- Solé, I. (1996). Las relaciones entre familia y escuela. *Cultura y Educación*, 4, 11-17.
- Solé, I. (2002). *Orientación educativa e intervención psicopedagógica*. Barcelona: Horsori.
- Stainback, S.B.; Stainback, W.C. (1992). *Curriculum considerations in inclusive classrooms: facilitating learning for all students*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- Stainback, S. (2001). Components crítics en el desenvolupament de l'educació inclusiva. *Suports*, 5 (2), 26-31.
- Taylor, V. (2001). Convivencia en la escuela asumiendo la complejidad. *Novedades Educativas*, 125, 22-23.
- Ubiero, R. (2012). *La construcción del caso en el trabajo en red. Teoría y práctica*. Barcelona UOC.
- Vanegas, J. i Gil, L. (2007). La teoria de sistemas y el modelo biopsicosocial. *Hacia la Promoción de la Salud*, 12, 51-61.
- Vila, I. (1998). *Familia, Escuela y Comunidad*. Barcelona: Horsori.
- Villa, R. A. i Thousand, J. S. (1995): *Creating an inclusive school*. Alexandria: ASCD.
- Velilla, M. A. (2002). *Manual de Iniciación Pedagógica al Pensamiento Complejo*. Quito: Ediciones jurídicas Gustavo Ibáñez.
- Villalba, C. (1993). Redes Sociales: Un concepto con importantes implicaciones en la intervención comunitaria. *Intervención Psicosocial*, 2 (4), 69-85.
- Williams, J. (1990). *The special education hanbook. An introduction reference*. London: Bristol.